

**СУБ'ЄКТИВНЕ ТА ОБ'ЄКТИВНЕ У ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ СЛОВА "STORM":
НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ СЛОВНИКІВ**

Стаття є спробою аналізу лексико-семантичної структури слова "storm" на матеріалі англomовних словників. Велика увага приділяється дослідженню форм лексикографічного відображення суб'єктивності та об'єктивності у структурі лексеми "storm"; розглядається структура полісемантичного слова та визначення загальних сем для всіх семем.

Ключові слова: лексема, сема, семема, ядро, периферія.

На початку ХХІ століття лінгвістика суттєво змінила свої орієнтири, форму та зміст. На сьогоднішній день мовознавство охоплює широке коло суміжних та дотичних до лінгвістики галузей і вже не вважається самодостатньою та ізольованою дисципліною. Безсумнівно є те, що формально-логічна епоха лінгвістики поступово трансформується у новітню антропоцентричну течію сучасної гуманітарної науки, про свідчать численні доробки як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Дана переорієнтація наукових досліджень зумовлена єдністю пізнання та діяльності як сутнісної характеристики людини та тим, що природний та фізичний світ в людському вимірі є світ цінностей. Об'єктивний світ суб'єктивується і, кожна людина потенційно потребує свого включення в об'єктивну систему відношень.

Дослідження проблеми суб'єкта та суб'єктивності є природною необхідністю, обґрунтованою та виправданою як стійкою традицією, так і найновішими лінгвістичними тенденціями щодо пізнання світу та людини в їх складній та драматичній єдності. Дана проблема «суб'єкта» та «суб'єктивності» у вітчизняній науці висвітлена в лінгвістичних працях М. Бахтіна, Л. Виготського, С. Рубінштейна, О. Леонтєва, О. Лурія, Г. Колшанського, Ю. Степанова, М. Рудякова, В. Хіміка, В. Виноградова, Ж. Соколовської, В. Гака та інших.

З огляду на те, що початок ХХІ століття позначився такими новими напрямками у лінгвістиці як генеративний, дискурсивний, корпусний, концептологічний та ін., то об'єктивне та суб'єктивне у словниках і у мові загалом є особливо дискусійним. В силу своєї специфічності та недостатньої вирішеності дана проблема залишається **актуальною** на сьогодні в різних напрямках науки та мовознавства зокрема. Це пояснюється тим, що проблема суб'єкта як індивіда залишається невирішеною до кінця, особливо в лінгвістичних аспектах.

В запропонованому дослідженні ми опираємось на теорію М. Рудякова, що однією із форм існування суб'єктивності в мові є суб'єктивні моменти значення слова. Це ті компоненти, які «дають свідчення про особу суб'єкта мовлення – про його відношення до навколишнього світу, про приналежність до певної культурної, професійної або територіальної сфери» [1: 142]. Словники представляють собою складну та динамічну систему, певний універсум мовного та історико-культурологічного характеру, в якому відобразилось знання про світ, відношення людини до навколишнього середовища, її духовність, тобто інформація культурологічного, морально-естетичного, світоглядного, теологічного та ін. плану [2: 38]. Таким чином, система словників може розглядатися як окремий та самостійний об'єкт дослідження з точки зору лінгвістичного відображення різних форм існування суб'єктивності як лінгвістичної категорії.

Метою даної статті є дослідження форм лексикографічного відображення суб'єктивності у структурі лексеми "storm" в системі словників та визначення закономірностей вияву суб'єктивних моментів значення слова, їх класифікації. В нашому дослідженні це буде побудова матриці (таблиці) для аналізу лексико-семантичної структури слова в наступних англomовних словниках:

NEDHP – A New English Dictionary on Historical Principles edited by J. Murray & H. Bradley;

RHCD – the Random House College Dictionary;

WNWD – Webster's New World Dictionary;

WNNCD – Webster's Ninth New Collegiate Dictionary.

На необхідність дослідження суб'єктивних моментів значень слів як елементів лексикографічної системи неодноразово вказували вчені. Так, Л. Щерба, наприклад, вказував на необхідність виявлення найдрібніших нюансів значення слова та фіксації їх в словниках: «Слова в академічному чи нормативному словнику – навпаки, служать для взаєморозуміння членів певного людського колективу, утворюють єдину складну тканину, єдину систему, яка, на жаль, буває дуже погано відображена, або і зовсім невідображена в словниках даного виду» [3: 20], а причиною є «нездатність виражати будь-які відтінки думки» [3: 277].

Створення словників є завжди соціально зумовленим. Перед укладачами словників щоразу постає проблема задоволення соціальних, наукових, культурних та інших потреб суспільства. Кожен словник є етапом формування картини світу, відображає знання людини про світ.

До суб'єктивних моментів значення слова в словниках відносяться наступні моменти:

- 1) в передмовах до словників визначаються головні цілі словників;
- 2) в словниках відображається ідеологія даної державної системи в певну епоху;

3) оскільки словник був створений в певну епоху, то в ньому відобразився історичний досвід та наукове знання про світ на момент створення словника. Таким чином, в змісті дефініцій відбилися знання про світ – наукова картина світу, і знання чи незнання певної інформації, свідчить про рівень освіченості, про культурний рівень;

4) в словнику відбилися територіальні, релігійні та інші особливості функціонування слова;

5) в словнику відображаються експресивні компоненти значення.

Проаналізувавши дефініції полісемантичного слова *storm* звертаємо увагу на внутрішню форму як головний елемент вербально вираженого лексеми *storm*. За внутрішньою формою насамперед стоїть колективний та анонімний автор - творець мови. При звучанні слова *storm* виникають певні асоціації, вимовлене дане слово має «свій власний певний чуттєвий образ»[4: 10]. Достатньо нам вимовити слово «шторм, гроза», як одразу у свідомості людини виникають різноманітні образи, відчуття, спогади та асоціації і т.п. Таким чином, внутрішня форма не відображає чи позначає безпосередньо певну річ, але символічно вказує на неї, породжуючи не відображення чи дзеркальні копії, а аналоги та схожість.

Початковим пунктом у дослідженні динаміки словникових статей візьмемо тлумачення слова “*storm*” в NEDHP. В цьому словнику воно має наступну дефініцію:

- 1) a violent disturbance of the atmosphere, manifested by high winds, often accompanied by heavy falls of rain, hail, or snow, by thunder and lightning, and at sea by turbulence of the waves;
- 2) the distinctive appellation of a particular degree of violence in wind (56-75 miles per hour);
- 3) snowstorm; a period of hard weather with frost and snow; magnetic storm;
- 4) *proverbial phrase*: storm in a teacup;
- 5) *transf.* a heavy discharge or downfall (of missiles, blows);
- 6) *fig.* a violent disturbance of affairs whether civil, political, social or domestic;
- 7) a tumultuous rush (of sound, tears); a vehement utterance (of words); a violent outburst (of censure, ridicule); a passionate manifestation of feeling;

8) commotion or unrest (of mind or soul);

9) “Storm & Stress” (movement in the German Literature 1770-1782).

10) *Path.* A paroxysm, violent access (of pain or disease) [5: 1038].

Оскільки послідовність фіксації значення слова в словнику є складним явищем соціально-світоглядного, наукового характеру, яке пов’язане з уявленнями, асоціаціями, «внутрішньою формою» слова, науковими знаннями об’єктивної дійсності і т.д., то можна стверджувати, що факт тлумачення в першому значенні (1) слова *storm* як «буря, гроза» представляє суб’єктивний момент значення слова, тобто розуміння слова на початку XX століття.

В 4,5,6 значеннях використані позначки «в переносному значенні» та «в прислів’ях», що відображає в певній мірі соціальні елементи взаємовідносин того часу, або інформує про уявлення про навколишній світ. А 10 значення з позначкою «патологія» вказує на сильний припадок хвороби або болю, які були характерними для епохи початку XX століття.

В словниковій статті в RHCD, який був створений півстоліття потому, відобразились незначні зміни, які засвідчують про певні зміни в підсвідомості англомовного народу. Слово “*storm*” тлумачиться наступним чином:

1) a disturbance of the normal condition of the atmosphere, manifesting itself by winds of unusual force or direction, often accompanied by rain, hail, or snow etc.;

2) a heavy fall of rain, snow, or hail, or a violent outbreak of thunder and lightning, unaccompanied by strong winds;

3) a wind of 64-72 miles per hour;

4) a violent military assault;

5) a heavy or sudden volley or discharge;

6) a violent disturbance of affairs as a civil, political, social or domestic commotion;

7) a violent outburst of expression;

8) *informal* storm in a teacup [6: 1295].

Звернемо увагу на те, що перші 3 значення залишились практично без змін, а значення 4,5,6 втратили помітку «в переносному значенні», проте набули самостійного значення. Значення з індексом 4 в NEDHP переходить у значення 8 в RHCD, що свідчить про зміни в розумінні народом факту дійсності.

В словнику WNWD “*storm*” тлумачиться наступним чином:

1) an atmospheric disturbance characterized by a strong wind, usually accompanied by rain, snow, sleet, or hail, and, often, thunder and lightning;

2) any heavy fall of rain, snow, or hail;

3) a heavy shower or volley of things;

4) a strong outburst of emotion, passion, excitement;

5) a strong disturbance or upheaval of a political or social nature;

6) a sudden, strong attack on a fortified place;

7) a wind whose speed is 64-72 miles per hour [7: 1405].

У порівнянні з словниковою дефініцією слова *storm* у NEDHP визначення цього полісемантичного слова в словнику WNWD відбулися певні зміни. Перше значення залишається без змін, що свідчить про незмінне

ставлення народу до пізнання навколишнього середовища. Немає жодного значення із позначками «в переносному значенні», а визначення «штормового вітру як метеорологічного явища» «перекочувало» з 2-го значення в NEDHP аж на 7-ме в WNWD.

В словнику WNNCD знаходимо наступне визначення слова storm:

1) a disturbance of the atmosphere, marked by wind, and usu. by rain, hail, or snow, sleet, or thunder and lightning;

2) a heavy fall of rain, snow, or hail;

3) wind having a speed of 64 to 72 miles per hour;

4) a disturbed or agitated state: a sudden or violent commotion;

5) a heavy discharge of objects;

6) a tumultuous outburst;

7) paroxysm, crisis;

8) a sudden heavy influx or onset;

9) a violent assault on a defended position [8: 1162].

Проаналізувавши дефініції з цього словника, можна побачити значні зміни: опис грози, шторму як метеорологічного явища є дещо легше вираженим, без прикметників violent, heavy, strong у порівнянні із визначенням першого словника NEDHP. Проте значення 4,5,6 набувають самостійного значення, які вже не представляються на периферії семантичної структури слова, як це було у визначеннях в першому словнику. З'являється нове 8 значення, яке не мало місця в жодному з попередніх словникових статей; всі визначення з 4 по 9 несуть певний відтінок більшої агресивності, жорстокості тощо.

Семантична структура слова по-різному розглядається дослідниками. В нашому дослідженні ми приймаємо точку зору, згідно якої «за одним і тим же словом може бути закріплене не одне, а декілька взаємопов'язаних та певним чином обмежених значень»[9: 82]. Під цим розуміється те, що окремі компоненти лексеми, її семеми, не зводяться до «загального значення»[10: 3], таким чином, кожне значення лексеми містить в собі денотат та сигніфікат, але всі ці «значення багатозначного слова об'єднуються в семантичну єдність... на основі загальних семантичних асоціацій»[9: 94], всі ці значення містять в собі одну або декілька семантичних ознак (сем), завдяки яким семема належить до однієї і тільки до однієї лексеми. Для того, щоб уявити семантичну структуру лексеми "storm", розглянемо структуру цього багатозначного слова та визначення загальних сем для всіх семем (див. таб.)

Схема еволюції дефініції слова "storm" в словниках (вихідна позиція – NEDHP)

	NEDHP	RHCD	WNWD	WNNCD
1	1. a violent disturbance of the atmosphere, manifested by high winds, often accompanied by heavy falls of rain, hail, or snow, by thunder and lightning, and at sea by turbulence of the waves;	1. ¹ a disturbance of the normal condition of the atmosphere, manifesting itself by winds of unusual force or direction, often accompanied by rain, hail, or snow etc.;	1. ¹ an atmospheric disturbance characterized by a strong wind, usually accompanied by rain, snow, sleet, or hail, and, often, thunder and lightning;	1. ¹ a disturbance of the atmosphere, marked by wind, and usu. by rain, hail, or snow, sleet, or thunder and lightning;
2	2. the distinctive appellation of a particular degree of violence in wind (56-75 miles per hour);	3. ² a heavy fall of rain, snow, or hail, or a violent outbreak of thunder and lightning, unaccompanied by strong winds;	3. ² any heavy fall of rain, snow, or hail;	3. ² a heavy fall of rain, snow, or hail;
3	3. snowstorm; a period of hard weather with frost and snow; magnetic storm; (rainstorm, hailstorm etc.)	2. ³ a wind of 64-72 miles per hour;	5. ³ a heavy shower or volley of things;	2. ³ wind having a speed of 64 to 72 miles per hour;
4	4. <i>proverbial phrase</i> : storm in a teacup;	5. ⁴⁺⁵ a violent military assault; // a heavy or sudden volley or discharge;	7. ⁴ a strong outburst of emotion, passion, excitement;	7. ⁴ a disturbed or agitated state: a sudden or violent commotion;
5	5. <i>transf.</i> a heavy discharge or downfall (of missiles, blows);	6. ⁶ a violent disturbance of affairs as a civil, political, social or domestic commotion	6. ⁵ a strong disturbance or upheaval of a political or social nature;	5. ⁵ a heavy discharge of objects;
6	6. <i>fig.</i> a violent disturbance of affairs whether civil, political, social or domestic;	7. ⁷ a violent outburst of expression;	5. ⁶ a sudden, strong attack on a fortified place;	7+8. ⁶ a tumultuous outburst;

7	7. a tumultuous rush (of sound, tears); a vehement utterance (of words); a violent outburst (of censure, ridicule); a passionate manifestation of feeling;	4. ⁸ informal storm in a teacup	2. ⁷ a wind whose speed is 64-72 miles per hour	10. ⁷ paroxysm, crisis;
8	8. commotion or unrest (of mind or soul);			6. ⁸ a sudden heavy influx or onset;
9	9. "Storm & Stress" (movement in the German Literature 1770-1782).			5. ⁹ a violent assault on a defended position
10	10. <i>Path.</i> A paroxysm, violent access (of pain or disease).			

I¹ → порядковий номер даного значення в *NEDHP*.

I¹ → порядковий номер, під яким подається значення в даному словнику.

Розглянувши визначення полісемантичного слова "storm" у всіх вище згаданих словниках, виділимо спільні компоненти головних значень слова, серед яких ми виділили 8 найголовніших. Компоненти значень лексеми "storm" виражені наступним чином:

I. 1. violent disturbance; 2. high winds; 3. falls of rain, hail, or snow, by thunder and lightning;

II. 1. violent wind; 2. wind speed (56-75 miles per hour);

III. 1. snowstorm; 2. rainstorm, hailstorm; 3. magnetic storm;

IV. 1. a violent military assault; 2. a heavy or sudden volley or discharge; 3. a heavy shower or volley of things;

V. 1. a violent disturbance of affairs; 2. upheaval of a political or social nature; 3. a sudden heavy influx or onset;

VI. 1. a tumultuous rush; 2. a vehement utterance; 3. a violent outburst; 4. a passionate manifestation of feeling;

VII. 1. commotion; 2. unrest.; 3. outburst;

VIII. 1. paroxysm; 2. crisis.

В першому значенні лексема "storm" - "a violent disturbance of the atmosphere, manifested by high winds, often accompanied by heavy falls of rain, hail, or snow..." На перший погляд в 1-му значенні не міститься компонент "danger for people", але цей компонент легко відновлюється при аналізі тлумачення цього слова в *A New English Dictionary on Historical Principles*: e.g. *Even the sea-worm having failed at the end of that long continued storm.* Таким чином, "storm" – явище, яке несе небезпеку людині. В наступних відтинках всіх значень, як бачимо, теж присутня сема - "danger for people": violent wind; hailstorm; violent military assault; upheaval; tumultuous rush; outburst; paroxysm; crisis. Слід зазначити, що через призму суб'єктивного сприйняття людиною дійсності, змінюються та розширюються знання та уявлення індивіда про "storm" не тільки як про метеорологічне явище, але й з плином історичного часу інші його значення набувають більшої чи меншої значущості. Таким чином, сема "danger" представлена у всіх семемах багатозначного слова за винятком першого, яке було легко встановити. Відновлення цієї семи доводить її присутність в свідомості та підсвідомості людини. Виходячи з цього можна стверджувати, що слово "storm" є багатозначним. В результаті проникнення «в глибину семантики» слова "storm" ми знаходимо сему "danger for people", яка не представлена в семемах, але так чи інакше співвідноситься з всіма компонентами семантичної структури лексеми. Отже, можна стверджувати, що дана сема є «пакувальним» компонентом [11: 118], компонентом, який є зв'язуючою ниткою для всіх компонентів лексеми.

Аналіз дефініцій слова storm вказує нам на розвиток науки, знання природи та явищ навколишнього середовища. Ми дослідили картину трансформації динаміки значення концепту storm від *NEDHP* до *WNNCD*, і як виявилось, в кожному словнику значення зазнавали певних змін. Така трансформація, еволюція значень є наслідком змін (збагачення) знань про світ та зміни відношення людини до світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Рудяков Н.А. Субъективные моменты значения слова. Теория языка и словарей. – Кишинев, 1988.
2. Мельник Я.Г. Субъективность как языковая категория. – Ивано-Франковск, 1997.
3. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. - Л., 1974.
4. Зусман В. Концепт в системе гуманитарного знания // Вопросы литературы. №2. – 2003.
5. A New English Dictionary on Historical Principles edited by W. A. Craigie, H. Bradley. Volume IX. Part I. - Oxford: At the Clarendon Press. 1919.
6. The Random House College Dictionary edited by R. House, inc., 1968.
7. Webster's New World Dictionary of the American Language. Second College Edition. – New York, 1982.
8. Webster's Ninth New Collegiate Dictionary. – Springfield, Massachusetts, USA, 1985.
9. Шмелев Д.Н. Очерки по семасиологии русского языка. –М., 1964.
10. Туркина Р. В. Семантическая структура слова: Учеб. Пособие. – Калинин, 1977.
11. Соколовская Ж. П. «Картина мира в значениях слов». – Симферополь, 1993.